

Rapport 2017:20

Länsstyrelsen
Stockholm

Äldre och våld i nära relationer

En kartläggning om kommunernas arbete 2017

Rapport 2017:20

Länstyrelsen
Stockholm

Äldre och våld i nära relationer

En kartläggning om kommunernas arbete 2017

För mer information kontakta
enheten för social utveckling
Tfn: 010-223 10 00

Foto omslag: Mostphotos

Utgivningsår: 2017
ISBN: 978-91-7281-761-6 (webb)

Du hittar rapporten på vår webbplats www.lansstyrelsen.se/stockholm

Förord

Äldres våldsutsatthet är ett område som behöver uppmärksammas och prioriteras, inte minst på grund av många äldres särskilda utsatthet och att äldre är en växande grupp i befolkningen.

Länsstyrelsen i Stockholm har sedan flera år arbetat med frågan om våld i nära relationer mot äldre kvinnor som en del av sitt uppdrag mot våld i nära relationer mot kvinnor. Under åren 2011–2015 har personal från äldreomsorgen erbjudits grund – och vidareutbildning i ämnet. Därefter har Länsstyrelsen verkat för att synliggöra problematiken, sprida kunskap och stödja metodutvecklingen

I denna rapport presenteras resultatet av en regional kartläggning av kommunernas arbete mot våld i nära relationer mot äldre som Länsstyrelsen i Stockholm har genomfört under våren 2017 i syfte att få kunskap om läget i länet och få underlag för att, genom fortsatt dialog med kommunernas äldreomsorg, kunna planera för det fortsatta utvecklingsarbetet

För arbetet med frågan om äldres våldsutsatthet har Länsstyrelsen samman kallat en arbetsgrupp bestående av ett tiotal deltagare från sex olika kommuner i länet. Tillsammans med Länsstyrelsen planerar och genomför arbetsgruppen årliga konferenser som stöd till ytterligare metodutveckling inom äldreomsorgen. Arbetsgruppen har medverkat i planering och genomförande av kartläggningen 2017.

Med denna rapport som underlag för fortsatt utvecklingsarbete är förhoppningen att vi tillsammans kommer ett steg vidare i ett prioriterat och kunskapsbaserat arbete som minskar våld mot äldre.

Länsstyrelsen vill också rikta ett särskilt tack till alla deltagare i arbetsgruppen för deras stora engagemang och goda samarbete.

Stockholm den 1 november 2017

Anna Conzén
Enhetschef social utveckling

Innehållsförteckning

Förord	5
Regional kartläggning av arbetet mot våld i nära relationer mot äldre	7
Inledning	7
Genomförande	8
Redovisning	10
1. Statistik	10
2. Kompetens	10
3. Kvalitetsarbete	12
4. Organisation och samverkan	13
5. Att fråga om våld, rutiner	14
6. Dokumentation	15
7. Stöd och hjälp till våldsutsatta äldre	15
8. Utredning	16
9. Riskbedömning	16
10. Kommunernas prioriterade utvecklingsområden	17
Resultatdiskussion och arbetsgruppens avslutande reflektioner.....	18
Vid misstanke om våld	19
Om det fortsatta arbetet	20
Bilagor	21

Regional kartläggning av arbetet mot våld i nära relationer mot äldre

Inledning

Länsstyrelsen i Stockholm har sedan flera år arbetat med frågan om *våld i nära relationer mot äldre kvinnor*, i samarbete med bland annat Stiftelsen Äldrecentrum, Gotlands kommun och Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK). För arbetet med frågan har Länsstyrelsen sammankallat en arbetsgrupp bestående av ett tiotal deltagare från sex olika kommuner i länet. Gruppen träffas regelbundet sedan 2014.

I Länsstyrelsens rapporter 2012:21 *Det slutar inte vid 65* samt 2016:14 *Kunskap hjälper våldsutsatta äldre* redovisas och analyseras resultatet av en satsning på systematisk kompetensutveckling kring våld i nära relationer mot äldre för sammanlagt 1240 anställda inom äldreomsorgen i länet som Länsstyrelsen i Stockholm genomförde 2011–2015. Sammanlagt 150 anställda inom äldreomsorgen i länet har efter grundutbildningen genomfört en vidareutbildning, en så kallad spetsutbildning. Syftet med utbildningen var bland annat att spetsutbildade personer inom äldreomsorgen skulle kunna vara ett stöd för kollegor i enskilda ärenden och introducera nyanställda i ämnet.

Frågan om våld i nära relation mot äldre samt en redovisning av det genomförda arbetet lyftes fram i juni 2016 på en konferens för cirka 90 beslutsfattare i länets kommuner som Länsstyrelsen i Stockholm anordnade i samverkan med Stiftelsen Äldrecentrum och NCK. Under konferensen presenterade NCK sin forsknings- och kunskapsöversikt *Våld mot äldre kvinnor* (NCK, rapport 2016:1). Våldsutsatta äldre var också en av de särskilt utsatta grupper som Socialstyrelsen – på uppdrag av regeringen – tog fram ett särskilt utbildningsmaterial kring: *Blånader och silverhår* (Socialstyrelsen 2014).

I rapporten *Kartläggning av skyddat boende för särskilt utsatta personer* (Länsstyrelsen i Stockholm 2016:23) lyfts våldsutsatta äldre kvinnor som en grupp i behov av särskilt anpassade insatser.

Under hösten 2016 identifierade Länsstyrelsens arbetsgrupp följande utvecklingsområden som bör prioriteras i det fortsatta arbetet:

- återkommande kompetensutveckling för yrkesverksamma,
- stöd till utveckling av rutiner och samverkan samt
- att synliggöra frågan i den offentliga agendan.

För att få också ansvariga chefers uppfattning om läget samt om aktuella utvecklingsbehov och prioriteringar har Länsstyrelsen genomfört en regionalt övergripande kartläggning som omfattat samtliga 26 kommuner i länet.

Genomförande

Kartläggningen genomfördes under maj–juni 2017 av ovan nämnda arbetsgrupp tillsammans med två medarbetare från Länsstyrelsen i Stockholm. 26 förvaltningschefer – eller befattningshavare med övergripande ansvar för respektive kommuns äldreomsorg – telefonintervjuades utifrån en fast intervjumall som skickades till dem i förväg. 12 av 26 socialchefer och förvaltningschefer för äldreomsorgen uppgav att de inte hade tillräcklig information för att besvara frågorna och de delegerade därför uppgiften. Vissa respondenter saknade aktuella uppgifter, men samlade in relevant information inför intervjuerna. Visst bortfall förekom i enskilda frågor, till exempel beroende på att några respondenter var nyanställda och därför inte kunde svara på alla frågor. Ingen kommun avvisade deltagande i intervjun.

Frågorna gällde följande områden:

1. statistik
2. kompetens
3. kvalitetsutveckling
4. organisation och samverkan
5. rutiner för att fråga om våld
6. dokumentation
7. resurser för råd och stöd till våldsutsatta
8. utredning
9. riskbedömning
10. prioriterade utvecklingsområden

Kartläggningens resultat presenteras sammanställt utifrån dessa tio områden. Sammanställningen kompletteras med lagar, föreskrifter, allmänna råd samt respondenternas kommentarer och avslutas med arbetsgruppens reflektioner och tankar kring resultaten.

Avgränsningar och begränsningar

I några kommuner hade inte respondenterna fått uppgifter från alla verksamheter i sin kommun, vilket bidrar till en viss osäkerhet när det gäller svaren. Från Stockholms stad ingår svar från två av 14 stadsdelar.

Några svar i intervjuundersökningen är också motsägande i förhållande till andra svar i samma intervju. Detta kan bero på att respondenterna har uppfattat frågorna olika. Intervjuerna genomfördes också av alla i arbetsgruppen, vilket medför att eventuella förklaringar på vad som avsågs i en fråga kan ha varierat.

Intervjuerna byggde på fasta frågor och svar, med möjlighet att också ge kommentarer. Alla respondenter har inte lämnat kommentarer till varje

fråga, därför förekommer begreppen ”vissa”, ”några” och ”flera kommuner” i redovisningen för att i möjligaste mån undvika felaktiga tolkningar.

Länets kommuner har också nått olika långt i utveckling när det gäller arbetet mot våld i nära relation mot äldre, vissa har kommit långt – andra inte. Dessa variationer framgår inte i denna rapport. Kartläggningen bör därför uppfattas mer som en ”temperaturmätare” än en exakt bild av läget i länet.

Redovisning

1. Statistik

SOSFS 2014:4, 3 kap. 7 § Socialnämnden ska analysera om utbudet av insatser och andra sociala tjänster som erbjuds våldsutsatta och barn som bevittnat våld svarar mot behoven i kommunen.

För att kunna göra denna analys bör socialnämnden fortlöpande kartlägga förekomsten i kommunen av våldsutsatta och barn som bevittnat våld genom att bland annat gå igenom dokumentationen i pågående ärenden, hämta in uppgifter från lokal eller officiell statistik samt hämta in uppgifter om förekomsten av våldsutsatta och barn som bevittnat våld från hälso- och sjukvården och andra myndigheter samt organisationer

Resultat

Statistik finns/förs om antal äldre utsatta för våld i nära relationer	Ja	Nej	Vet ej/kan inte svara
Generellt i kommunen	10	14	2
I särskilt boende, demensboende, dagverksamhet	2	19	5
I den äldres ordinarie boende	4	17	5

Kommentarer

Flera respondenter kommenterar att det endast är de ärenden som inkommer till förvaltningen som registreras- och att det endast är ett fåtal. Insamlandet av statistik har gjorts genom manuell rapportering eller i verksamhetssystem. Ingen har uppgett att man gjort en systematisk insamling av uppgifter.

2. Kompetens

SOSFS 2014:4, 4 kap. Kompetens enligt 3 kap. 3 § andra stycket SoL

Handläggning och uppföljning Den personal som arbetar med handläggning och uppföljning av alla slags ärenden som gäller enskilda enligt socialtjänstlagen (2001:453) bör ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående samt ha förmågan att omsätta kunskaperna i det praktiska arbetet. Om ärendena avser våldsutsatta vuxna, bör personalen dessutom ha socionomexamen.

Genomförande av insatser Personal som genomför insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) bör ha kunskap om våld och andra övergrepp för att kunna uppmärksamma att en person är våldsutsatt och se till att hon eller han får hjälp för sin våldsutsatthet. Vidare bör personal som genomför insatser i verksamheter som särskilt är inriktade på att ge stöd och hjälp till våldsutsatta ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående samt ha förmågan att omsätta kunskaperna i det praktiska arbetet.

Resultat, grundutbildning om våld i nära relationer mot äldre

<i>Chefer inom äldreomsorgen</i>	<i>Antal kommuner</i>
<i>Ja</i>	6
<i>Delvis, vissa har grundutbildning</i>	17
<i>Nej</i>	3
<i>Handläggare inom äldreomsorgens myndighetsutövning</i>	
<i>Ja</i>	11
<i>Delvis, vissa har grundutbildning</i>	15
<i>Anställda inom kommunala utförarverksamheter</i>	
<i>Ja</i>	5
<i>Delvis, vissa har grundutbildning</i>	12
<i>Nej</i>	5
<i>Inte aktuellt - har inga kommunala utförare</i>	1
<i>Frågan kunde inte besvaras</i>	3
<i>Anställda inom privat drivna utförarverksamheter</i>	
<i>Ja</i>	1
<i>Delvis, vissa har grundutbildning</i>	8
<i>Nej</i>	4
<i>Inte aktuellt - har inga privata utförare</i>	1
<i>Frågan kunde inte besvaras</i>	12

Resultat "Spetsutbildning" om våld i nära relation mot äldre

<i>Handläggarna inom myndighetsutövningen</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja, flera</i>	11
<i>Ja, enstaka</i>	10
<i>Nej</i>	5
<i>Anställda inom de kommunala utförarverksamheterna</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja, flera</i>	5
<i>Ja, enstaka</i>	6
<i>Nej</i>	10
<i>Inte aktuellt, har inga kommunala utförare</i>	2
<i>Kunde inte besvara frågan</i>	3
<i>Anställda inom privat drivna utförarverksamheter</i>	
<i>Ja, enstaka</i>	2
<i>Nej</i>	4
<i>Inte aktuellt, har inga privata utförare</i>	1
<i>Kunde inte besvara frågan</i>	19

Kommentarer

Enligt respondenternas svar har chefer på myndighetssidan utbildning i något högre grad än utförarcheferna.

I en kommun är det obligatoriskt att handläggarna har grundutbildning om våld i nära relationer mot äldre och i ett par kommuner får nya handläggare information under introduktionen. Några spetsutbildade handläggare ingår i kommunens nätverk för arbetet mot våld i nära relationer.

En del respondenter nämner att alla utförare, kommunala och privata, blivit erbjudna grund- och spetsutbildning. Stor personalomsättning innebär dock att man i vissa kommuner har förlorat kompetens.

Det saknas ofta krav på kompetens om våld i nära relationer mot äldre vid upphandling av privata utförarverksamheter och frågan följs sällan upp

3. Kvalitetsarbete

SOSFS 2014:4, 2 kap. 1 § Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete framgår det att den som bedriver socialtjänst **ska** ansvara för att det ledningssystem som ska finnas innehåller de processer och rutiner som behövs för att säkerställa att verksamheten uppfyller de krav som ställs.

Resultat

<i>Våld i nära relationer mot äldre ingår i kommunens/äldreomsorgens ledningssystem för kvalitet</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja</i>	<i>19</i>
<i>Nej</i>	<i>6</i>
<i>Kunde inte besvara frågan</i>	<i>1</i>

Kommentarer

Några respondenter anger att äldres våldsutsatthet inte nämns explicit i kvalitetssystemet utan frågan ingår i kommunens övergripande ledningssystem för kvalitet.

I fyra kommuner håller ledningssystemet för kvalitet på att uppdateras, våld i nära relationer mot äldre kommer då att inkluderas.

Verksamhet som överlämnats

SOSFS 2014:4, 3 kap. 3 § Om socialnämnden har lämnat över genomförandet av insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) till någon annan, **ska** nämnden fastställa hur kontroll och uppföljning av sådan verksamhet ska göras.

Resultat

<i>Säkerställs att privata utförare har kunskap och rutiner för arbetet mot våld i nära relationer mot äldre</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja</i>	<i>9</i>
<i>Delvis</i>	<i>1</i>
<i>Nej</i>	<i>13</i>
<i>Inte aktuellt, har inga privata utförare</i>	<i>2</i>
<i>Kunde inte besvara frågan</i>	<i>1</i>

Kommentarer

Fyra respondenter anger att deras kommuner har avtal med sina privata utförare med krav på kunskaper och rutiner för arbetet mot våld i nära relation mot äldre. I två kommuner regleras det istället genom samverkan. Sex kommuner genomför kontroller och uppföljning för att säkerställa kvaliteten.

Några respondenter anger att avtalen innebär att utförarna ska följa lagar och riktlinjer, men att det inte följs upp. Några kommuner arbetar dock med att förbättra sina avtal för att säkerställa kvaliteten.

4. Organisation och samverkan

SOSFS 2014:4, 3 kap.

1 § Socialnämnden **ska** fastställa mål för arbetet med våldsutsatta och barn som bevittnat våld samt beskriva när och hur målen ska uppnås.

2 § Socialnämnden **ska** fastställa var i verksamheten ansvaret ligger för att utreda, fatta beslut i och följa upp ärenden som gäller våldsutsatta.

10 § Socialnämnden **ska** samverka externt med andra verksamheter, myndigheter och organisationer som berörs för att skapa förutsättningar för att samordna insatserna från de olika aktörerna så att de inte motverkar varandra. Om insatser ges till flera i en familj, **ska** nämnden även samverka för att skapa förutsättningar för att samordna samtliga insatser.

Resultat

<i>Utsedda personer i kommunen som arbetar med eller kan ge stöd vid ärenden med våld i nära relationer mot äldre.</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja</i>	24
<i>Nej</i>	2
<i>Särskild organisation för det strategiska arbetet mot våld i nära relationer mot äldre</i>	
<i>Ja</i>	17
<i>Nej</i>	8
<i>Kunde inte besvara frågan</i>	1
<i>Fasta strukturer för organiserad samverkan för arbetet mot våld i nära relationer mot äldre</i>	
<i>Ja</i>	22
<i>Delvis</i>	3
<i>Nej</i>	1

Kommentarer

Sex respondenter anger i kommentarerna att de har utsedda stödpersoner inom äldreförvaltningen som ibland även samverkar de med andra förvaltningar. De övriga kommunerna har stödpersoner från andra enheter som ger stöd till äldreomsorgen när de gäller våld i nära relationer.

Flera respondenter beskriver fasta samverkansstrukturer och nätverk för arbetet mot våld i nära relation mot äldre, till exempel med regelbundna möten mellan olika förvaltningar. Ett exempel finns också på ett strategiskt samverkansprojekt mellan tre kommuner, ett annat att man samverkar i enskilda ärenden genom att göra gemensamma hembesök.

5. Att fråga om våld, rutiner

SOSFS 2014: 4. 3 kap. 7 § Stöd och hjälp enligt 5 kap. 11 § SoL

Socialnämnden **bör** avgöra när och hur personalen i nämndens verksamheter ska ställa frågor om våld för att kunna identifiera våldsutsatta och barn som bevittnat våld som behöver stöd och hjälp.

Resultat

<i>Rutiner för att fråga om våld i nära relationer mot äldre</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja, rutiner finns för handläggare inom äldreomsorgens myndighetsutövning</i>	17
<i>Ja, rutiner finns för personal inom kommunala utförarverksamheter</i>	7
<i>Delvis, vissa kommunala utförare har rutiner</i>	1
<i>Ja, rutiner finns för personal inom privata utförarverksamheter</i>	5
<i>Delvis, vissa privata utförare har rutiner</i>	2
<i>Kunde inte besvara frågan när det gäller privata utförare</i>	16

Kommentarer

I ett par kommuner och i några av Stockholms stadsdelar frågar myndighetsutövningens handläggare alltid om våld i nära relation. I andra kommuner och stadsdelar frågar de vid misstanke om våld.

I en kommun har man modifierade FREDA-kortfrågor som ska användas inom äldreomsorgens utförarverksamheter under en viss tid. Ingen utförarverksamhet har som rutin att alltid fråga.

Många respondenter kan inte besvara frågan när det gäller privata utförare, men i ett par kommuner finns det krav på rutiner för att fråga äldre om våld i förfrågningsunderlag och avtal.

6. Dokumentation

Handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling **ska** dokumenteras. Dokumentationen **ska** utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse. Det framgår av bestämmelserna i **11 kap. 5 § SoL**

Resultat

<i>Dokumentation om våld i nära relationer mot äldre i enskilda ärenden.</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja, inom myndighetsutövningen</i>	25
<i>Ja, inom de kommunala utförarverksamheterna</i>	8
<i>Delvis - inom vissa kommunala utförarverksamheter</i>	7
<i>Ja, inom de privata utförarverksamheterna</i>	7
<i>Delvis - inom vissa privata utförarverksamheter</i>	4

Kommentarer

Flera respondenter uttrycker osäkerhet när det gäller uppgifterna om utförarverksamheternas dokumentation i ärenden där det förekommer våld i nära relation mot äldre.

7. Stöd och hjälp till våldsutsatta äldre

SOSFS 2014:4, 3 kap. 7 § Stöd och hjälp enligt 5 kap. 11 § SoL

Nämnden **bör** se till att de metoder som används för att ge stöd och hjälp har utformats med utgångspunkt i bästa tillgängliga kunskap. Nämnden **bör** såväl vid planering av verksamheten som i enskilda ärenden beakta de särskilda behov som en våldsutsatt kan ha på grund av bland annat sin ålder.

Resultat

<i>Rutiner för att ge stöd och hjälp på kort och lång sikt till våldsutsatta äldre</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja, inom myndighetsutövningen</i>	23
<i>Ja, inom de kommunala utförarverksamheterna</i>	10
<i>Delvis - inom vissa kommunala utförarverksamheter</i>	3
<i>Ja, inom de privata utförarverksamheterna</i>	8
<i>Delvis - inom vissa privata utförarverksamheter</i>	1
<i>Kunde inte besvara frågan när det gäller privata utförare</i>	14

Kommentarer

I sex kommuner samverkar äldreomsorgen med andra förvaltningar och enheter och har gemensamma riktlinjer och rutiner.

I flera kommuner innebär rutinen för utförarna att man ska kontakta en handläggare.

24 respondenter svarar också att det finns utvecklingsbehov för insatser i samband med våld i nära relationer mot äldre till exempel stödsamtal för utsatta, samtal med utövare av våld, skyddade boendeformer som kan ta emot äldre med vårdbehov eller demenssjukdom, individuellt anpassade stödformer samt stöd till anhörigvårdare. Flera nämner också behov av rutiner, statistik, samverkan och dokumentation.

När det gäller de privata utförarna är det många som inte kan besvara frågan.

8. Utredning

SOSFS 2014:4, 3 kap. 2 §

Socialnämnden ska fastställa var i verksamheten ansvaret ligger för att utreda, fatta beslut i och följa upp ärenden som gäller våldsutsatta eller barn som bevittnat våld.

Resultat

<i>Enhet/förvaltning i kommunen som ansvarar för utredning av våld i nära relationer mot äldre</i>	<i>Kommun</i>
<i>Inom Individ-och familjeomsorgen eller annan förvaltning</i>	22
<i>Inom äldreomsorgsförvaltningen</i>	12

Kommentarer

Beroende på var ärendet inkommer kan äldres våldsutsatthet utredas inom olika förvaltningar. I vissa fall inleder äldreomsorgen utredningen för att senare samverka med Individ-och familjeomsorgen /motsvarande enhet.

I 21 kommuner finns det rutiner för orosanmälningar i samband med miss-tankar om våld i nära relationer men i många fall är det en generell rutin för hur man hanterar orosanmälningar, alltså inte speciellt för äldreomsorgens verksamheter. Några respondenter nämner att det finns samma problem med återkoppling när det gäller skolan.

9. Riskbedömning

SOSFS 2014:4, 5 kap. 1 § Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL

I en utredning som gäller våldsutsatta vuxna, ska socialnämnden bedöma risken för ytterligare våld.

<i>Riskbedömning i samband med utredning av våld i nära relationer mot äldre</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Ja</i>	17
<i>Nej</i>	4
<i>Kunde inte besvara frågan</i>	5

Kommentarer

Två respondenter anger att man använder FREDA risk/farlighetsbedömning i samband med utredning av våld i nära relation mot äldre och ytterligare två svarar FREDA-frågor utan att precisera om det är risk- och farlighetsbedömningen som avses. Ytterligare fem svarar att riskbedömningen görs inom Individ- och familjförvaltningen, men vilken metod som används framgår inte.

10. Kommunernas prioriterade utvecklingsområden

Respondenterna ombads att nämna de tre utvecklingsområden som de ansåg vara viktigast.

Resultat

<i>Prioriterade utvecklingsområden för arbetet mot våld i nära relationer mot äldre</i>	<i>Kommuner</i>
<i>Kompetensutveckling</i>	19
<i>Rutiner och organisation.</i>	15
<i>Samverkan</i>	13
<i>Metodutveckling</i>	11
<i>Kartläggning av förekomst</i>	8
<i>Information</i>	6
<i>Dokumentation och insatser</i>	5
<i>Krav i avtal och annan samverkan</i>	2

Kommentarer

Några respondenter påpekar att det är särskilt viktigt med metodutveckling och förebyggande insatser rörande äldre med kognitiv svikt.

Kontinuerlig utbildning behövs, webbutbildning nämns som ett bra sätt.

Samverkan med och information till olika aktörer som primärvården, polis, brottsofferjouren och kyrkan efterfrågas.

En respondent nämner att missbruk och äldre behöver uppmärksammas.

En respondent efterfrågar en kunskapsbank med goda exempel på rutiner och organisation.

Resultatdiskussion och arbetsgruppens avslutande reflektioner

Personal som arbetar inom vård- och omsorgsboenden, dagverksamheter och framförallt inom demensverksamheter vittnar om att det förekommer våld mellan brukarna men att det sällan registreras eller anmäls då det inte uppfattas som våld i nära relation. Det innebär att det uppstår så kallade rättsfria zoner där äldre personer utsätts för våld utan att deras rättigheter respekteras och att de missförhållanden som gör våldet möjligt inte åtgärdas varaktigt. Detta gäller också äldre i egen, enskild bostad.

En särskilt utsatt grupp i enskilda boenden är anhöriga som vårdar eller stöttar en nära anhörig eller partner. Den äldre kan både utsättas för, eller utsätta den person hen vårdar för våld, till exempel ifall hen får otillräckligt med stöd och avlastning och därigenom blir utmattad.

En reflektion här är att det verkar finnas behov av att tydligare belysa hur våld i nära relationer mot äldre kan se ut utifrån deras specifika situation just som äldre. Närstående kan förutom partners, barn och andra släktingar vara andra äldre som finns i samma boende och övriga personer som den äldre är beroende av eller delar sin vardag med.

Personal som arbetar med äldre behöver stöd av chefen i ärenden där det förekommer våld i nära relationer. Det förutsätter att chefen har tillräcklig kompetens i frågan. Intervjuszvaren visar att grundkunskaper om våld i nära relationer mot äldre är lägre i utförarverksamheterna än inom myndighetsutövningen. I merparten av länets kommuner har dessutom endast vissa chefer grundutbildning om våld i nära relation mot äldre och i vissa fall inga alls. Rutiner för att fråga om våld finns också i lägre grad inom utförarverksamheterna än inom äldreomsorgens myndighetsutövning. I Länsstyrelsens och Stiftelsen Äldrecentrums grund- och spetsutbildningar har dessutom de privata utförarnas personal varit underrepresenterade trots att utbildningen även har erbjudits till dem, vilket också syns i intervjuszvaren.

Den bristande kompetensen på olika nivåer, tillsammans med bristande rutiner och systematiserad dokumentation påverkar förmodligen hur många fall av våld i nära relationer mot äldre som dokumenteras och kommer till nämndens vetskap och därigenom leder till övergripande långsiktiga åtgärder. Det påverkar också vilken dignitet och prioritet denna problematik får i nämndens agenda.

Överlag finns det frågetecken när det gäller de privat drivna utförarverksamheterna och nämndens ansvar i praktiken för verksamheternas kvalitet avseende förekomst- samt förebyggande av våld i nära relationer i verksamheten. Ibland saknas det krav i avtalen och andra gånger följs inte kvaliteten inom verksamheterna upp. De flesta intervjuade chefer uppger att de är osäkra när det gäller kompetens, kvalitet, rutiner och olika metoder i dessa verksamheter.

En reflektion är att flera nämnder har en viktig uppgift framför sig att säkerställa att det också i de privat drivna utförarverksamheterna finns tillräcklig kompetens, metoder och rutiner för att identifiera, åtgärda och förebygga i våld i nära relationer.

Vid misstanke om våld

Ett problem som också identifierats genom denna kartläggning och som tidigare lyfts fram av personalen inom framförallt utförarverksamheterna som deltagit i Länsstyrelsens utbildningar är svårigheterna att dokumentera när man har endast misstankar om att det förekommer våld. Myndighetsutövningens handläggare har enligt intervjuvaren bättre rutiner för dokumentationen än de som finns hos utförarna.

21 kommuner har rutiner för hur man ska handskas med anmälningar om misstankar om våld i nära relationer. I flera kommuner innebär rutinen för utförarna att man ska kontakta en handläggare. Även rutiner för att ge stödinsatser på kort och lång sikt finns i högre grad inom äldreomsorgens myndighetsutövning än inom utförarverksamheterna.

Utförarpersonal har framfört att det händer att de saknar återkoppling från myndighetsutövningen när de har anmält oro för våld mot en äldre person. Det kan ge problem till exempel inom hemtjänsten då personalen fortsätter att arbeta i den våldsamma miljön utan att veta om ärendet utreds, om åtgärder vidtas och i så fall vilka. Några respondenter nämner att samma problem finns inom andra områden, till exempel skolan där man inte utan samtycke får lämna ut uppgifter om den enskilde.

I SOSFS 2014:4 är ett ska-krav att tydliggöra var i organisationen ansvaret ligger för att utreda våldsärenden. Kartläggningen visar dock att i flera kommuner utreds våldsärendet beroende på var ärendet inkommer. Det kan medföra osäkerhet för handläggare och utförarpersonal och i förlängningen kan det också innebära att den våldsutsattas situation inte utreds skyndsamt nog och på rätt sätt. Att bedöma risk för fortsatt våld är också reglerat i föreskriften. Av intervjuvaren framgår att 17 av 26 kommuner gör någon form av riskbedömning men att metoder och kvalitet varierar.

En fundering här - hur fungerar rutinerna på icke kontorstid när myndighetsutövningens handläggare inte är i tjänst?

Vilka insatser erbjuds och vilka åtgärder vidtas för att skydda äldre som inte själva kan avslöja eller påtala utsattheten, när utsattheten inte dokumenteras i tid och ansvaret för att utreda det är oklart?

Utredarnas kompetens och metoder i de fall en korrekt riskbedömning inte utförs är också en fråga - och i de fall man identifierar risk för fortsatt våld, har de utredande handläggarna mandat att bevilja skyddsinsatser akut eller på sikt?

Om det fortsatta arbetet

Länsstyrelsen har ett regionalt övergripande samordningsuppdrag inom sakområdet mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer (regeringens beslut om en nationell strategi mot våld i nära relationer 2016-11-15). Inom ramen för det uppdraget har Länsstyrelsen en viktig uppgift att fortsätta främja, stödja och stärka kommuners och andra myndigheters samt det civila samhällets arbete mot våld i nära relationer mot äldre.

Personer som är 65 år och uppåt är en snabbt växande grupp i samhället både i Sverige och i världen och det är inte en homogen grupp. Hälsan, graden av funktionalitet och sårbarhet samt förmågan till självständighet kan se mycket olika ut hos olika personer. Socialt sammanhang, ekonomi, bostadssituation, närmiljön, uppväxtvillkor, självbild och livserfarenheter kan skilja sig väsentligt. Alla dessa faktorer påverkar hur åldrandet, och stödbehovet därtill, kan bli för den enskilde. Det ställer krav på mångfald, hög kompetens och flexibilitet på de kommunala förvaltningar och i verksamheter på samhällets alla nivåer som har äldre bland sina brukare eller som sin huvudsakliga målgrupp.

Aktuella internationella studier visar att genomförande av långsiktig, rätt dimensionerad och strategisk anpassning av samhälleliga strukturer och service för att hantera det ökande antalet personer 65 år och äldre behöver utökas och intensifieras.¹

Länsstyrelsen ser framemot fortsatt dialog och samverkan med beslutsfattare på kommun och landsting, yrkesverksamma samt företrädare för målgruppen äldre i syfte att säkerställa alla personer 65 år och äldre i länet en acceptabel nivå av trygghet och säkerhet där frihet från psykiskt eller fysiskt våld är en viktig del.

¹ <http://www.un.org/en/development/desa/population/theme/ageing/index.shtml>

Bilagor

Bilaga 1: Intervjufrågor

Bilaga 2: Arbetsgrupper och medverkande kommuner

Bilaga 1

Regional kartläggning/Våld i nära relation mot äldre maj-juni 2017 Intervjufrågor

Svarsalternativen kan variera något men om inget annat anges i samband med nedanstående frågor förekommer oftast följande alternativ:

- Ja
- Delvis
- Nej
- Inte aktuellt
- Vet ej/kan inte svara

Ev. kommentar

FRÅGOR:

1. För ni statistik över förekomst av våld i nära relation mot äldre i er kommun?

	Ja	Nej	Vet ej/kan inte svara
Generellt	☐	☐	☐
På särskilda boenden	☐	☐	☐
På demensboenden	☐	☐	☐
På dagverksamheter	☐	☐	☐
I ordinärt boende	☐	☐	☐

2. Har cheferna inom äldreomsorgen i er kommun grundutbildning om våld i nära relation mot äldre?

3. Har personalen inom myndighetsutövningen inom äldreomsorgen i er kommun grundutbildning om våld i nära relation mot äldre?

4. Har personalen i de kommunala utförarverksamheterna inom äldreomsorgen grundutbildning om våld i nära relation mot äldre?

5. Har personalen i de privata utförarverksamheterna i er kommun grundutbildning om våld i nära relation mot äldre?

6. Finns det personal med "spetskompetens" om våld i nära relation mot äldre inom myndighetsutövning i er kommun?

7. Finns det personal med "spetskompetens" om våld nära relation mot äldre i de kommunalt drivna äldreomsorgsverksamheterna i er kommun?

Bilaga 1

Regional kartläggning/Våld i nära relation mot äldre maj-juni 2017 Intervjufrågor

8. Finns det personal med "spetskompetens" om våld nära relation mot äldre i de privat drivna äldreomsorgsverksamheterna?

9. Ingår arbetet mot våld i nära relation i kommunens/Äldreomsorgens ledningssystem för kvalitet?

10. Säkerställer ni att de privata utförarverksamheterna har kunskaper och rutiner för arbetet mot våld i nära relation mot äldre?

11. Hur säkerställs det? Frågan ställs endast om man svarat Ja eller Delvis på fråga 10.

- Genom avtal
- Genom samverkan
- Genom kontroll och uppföljning
- Annat, ange vad:

12. Finns det särskilt utsedda personer i er kommun som arbetar med eller ger stöd i ärenden där det förekommer våld i nära relation mot äldre?

13. Finns en särskild organisation för det strategiska arbetet mot våld i nära relation mot äldre i er kommun?

14. Har personalen i äldreomsorgens myndighetsutövning rutiner för när och hur de ska fråga om våld?

15. Har personalen i de kommunala utförarverksamheterna inom äldreomsorgen rutiner för när och hur de ska fråga om våld?

16. Har personalen i de privata äldreomsorgsverksamheterna rutiner för när och hur de ska fråga om våld?

17. Dokumenteras förekomst av våld i nära relation i enskilda ärenden? Möjligt att ge flera svar.

- Ja, inom myndighetsutövningen
- Ja, inom de kommunala utförarverksamheterna
- Ja, inom de privata utförarverksamheterna
- Delvis, inom vissa kommunala utförarverksamheter
- Delvis, inom vissa privata utförarverksamheter
- Nej
- Vet ej/kan inte svara

18. Vid förekomst av våld i nära relationer, har personalen inom myndighetsutövning rutiner för att ge stöd och hjälp till äldre utsatta?

Bilaga 1

Regional kartläggning/Våld i nära relation mot äldre maj-juni 2017 Intervjufrågor

19. Vid förekomst av våld i nära relationer, har personalen inom de kommunala utförarverksamheterna rutiner för att ge stöd och hjälp till äldre utsatta?

20. Vid förekomst av våld i nära relationer, har personalen inom de privata utförarverksamheterna rutiner för att ge stöd och hjälp till äldre utsatta?

21. Var i organisationen utreds våld i nära relation mot äldre enligt 11 kap 1§ Sol i er kommun?

	Ja	Nej	Vet ej/kan inte svara
Inom IFO?	☐	☐	☐
Inom ÄO?	☐	☐	☐

22. Finns rutiner för hur myndighetsutövningen hanterar "orosanmälningar" från utförarverksamheterna när det finns misstanke om våld i nära relationer mot äldre?

23. Finns strukturer för samverkan mellan andra enheter t.ex. Individ och Familjeomsorgen och Äldreomsorgen ifall det finns behov i samband med våld i nära relation mot äldre?

24. Gör ni riskbedömning i ärenden där det förekommer våld i nära relationer mot äldre?

25. Behövs utveckling av insatser för våld i nära relation mot äldre på kort och lång sikt?

26. Vilka tre utvecklingsbehov ser du som viktigast?

- Kartläggning av förekomst
- Kompetensutveckling
- Metodutveckling
- Organisation och rutiner
- Samverkan
- Dokumentation
- Information
- Insatser
- Annat, ange: _____

Bilaga 2

Arbetsgruppen som har genomfört kartläggningen

Alice Valentin	Verksamhetsutvecklare	Botkyrka
Maria Finsén	Utvecklingsledare	Danderyd
Ewa Ahlström	Äldrelots	Haninge
Linda Walberg	Kurator, Biståndshandläggare	Haninge
Cecilia Werge	Utvecklingsledare	Huddinge
Paula Eriksson	Samordnare Vård i nära relationer	Huddinge
Katarina Ström	Enhetschef	Lidingö
Marie Wendin	Strateg, Äldreförvaltningen	Stockholm
Karina Jakobsson	Handläggare Södermalm	Stockholm
Birgitta Vigil	Utvecklingsledare	Länsstyrelsen Stockholm
Pilar Reyes	Utvecklingsledare	Länsstyrelsen Stockholm

Kommuner som ingått i intervjuundersökningen

Botkyrka	Ekerö	Danderyd
Haninge	Huddinge	Järfälla
Lidingö	Nacka	Norrtälje
Nynäshamn	Nykvarn	Salem
Sigtuna	Sollentuna	Solna
Sundbyberg	Stockholm (två std)	Södertälje
Tyresö	Täby	Upplands-Bro
Upplands Väsby	Vallentuna	Vaxholm
Värmdö	Österåker	

Länsstyrelsen arbetar för att Stockholmsregionen ska vara attraktiv att leva, studera, arbeta och utveckla företag i.

*Mer information kan du få av Länsstyrelsens
enhet för social utveckling
Tfn: 010-223 10 00*

*Rapporten hittar du på vår webbplats
www.lansstyrelsen.se/stockholm*